

WAARNEMINGEN BIJ EEN IJSVOGELBROEDGEVAL

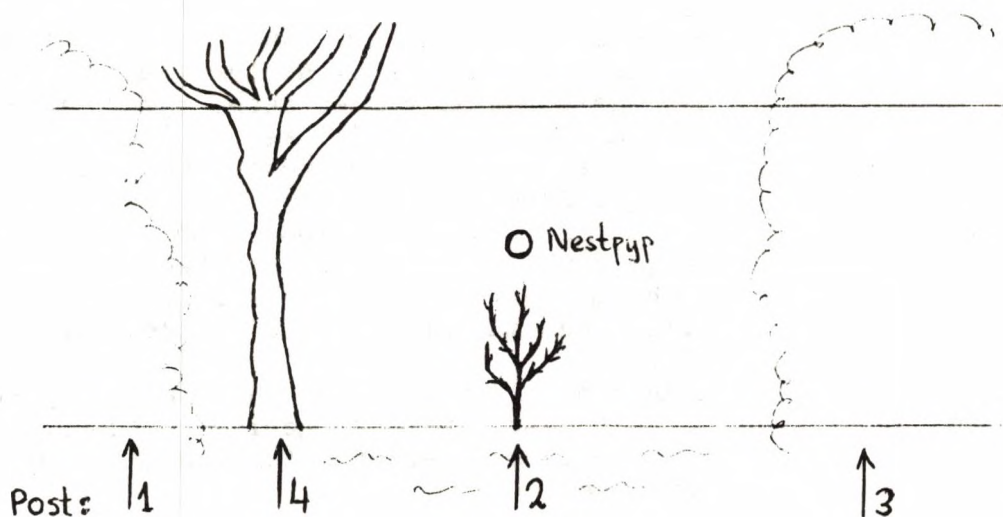
William Bressers, Toon v.d. Langenberg en Arno Braam.

Inleiding

Het broedgeval dat we in dit artikel beschrijven vond plaats op een oude meander die door kanalisatie van een beek afgesneden werd. Voor deze ingrijpende verandering is waarschijnlijk de hele beek geschikt geweest voor ijsvogels, hetgeen bewezen wordt door het ongeveer ieder jaar weer opnieuw voorkomende broeden van deze soort in niet ge-kanaliseerde gedeeltes van het riviértje. Hedentendage vinden we nog slechts een rechte waterafvoer waarop bovendien geen plaats meer is voor de vrije ontwikkeling van een oevervegetatie van formaat, daar de kanten elk jaar opnieuw weer gemaaid of intensief begraasd worden.

Het broedterrein van de ijsvogel (de afgesneden meander) heeft in dit geval steilkanten van 50-300 cm. hoog en toen in september 1981 bleek dat er elke avond een ijsvogel sliep hebben we aldaar, en drie kilometer stroomopwaarts, enkele kanten afgestoken. In het voorjaar van 1982 werden deze kantjes wekelijks gecontroleerd en op zes mei bleek er op een plaats een begin te zijn gemaakt van een nestpijp. Er lagen rugveertjes in en er waren snavelafdrukken zichtbaar, maar de pijp was vooralsnog slechts een tiental centimeters diep. Toen we de week daarop weer gingen kijken was er op dit kantje niet verder gegraven maar op de andere meander vonden we een pijp die al klaar leek te zijn. Vanaf deze dag werd er op onregelmatige tijden gepost waarbij aantekeningen werden gemaakt.

Figuur 1. Situatieschets van de direkte omgeving van het nest.

Er waren twee broedpogingen, waarbij we van de eerste slechts zeer globaal de data weten. Het eerste broedsel heeft zich ongeveer afgespeeld in de periode van half mei tot begin juli. Doordat we van het tweede broedsel wel de uitvliegdatum weten kunnen we daar heel wat meer van zeggen. Hanteren we als broedduur 20 dagen en als de periode dat de jongen nog in het nest bijgevoerd worden, 30 dagen (Pforr/Limbrunner 1981), dan komen we op het volgende uit: 29-9., eieren uitgekomen: 30 aug. beginnen met broeden: 10 augustus. In deze data is natuurlijk enige spelling mogelijk.

Hieronder zullen we van de verzamelde gegevens een samenvatting geven. Daarbij zijn waarnemingen betreffende de balts, paring van het eerste broedsel, en de tijd daarna van het tweede broedsel. In totaal hebben we in de periode van zes mei tot twee oktober tijdens veertien dagen gedurende een kleine 40 uren gepost. In de periode van acht juni tot drie augustus zijn we echter nauwelijks ter plaatse geweest vanwege een vakantie.

Waarnemingen betreffende balts en paring.

De balts en paring vond plaats op post 1 en in de lucht. Dat laatste natuurlijk alleen wat de balts betreft. Hieronder volgen enkele voor zichzelf sprekende voorbeelden:

- 13 mei. 14.00-14.45 uur. Het vrouwtje is aanwezig, op post 1. Ze poetst zich en rust wat. Voorlopig laat ze het mannetje zich druk maken voor het behoud van de soort.
- 14.45-14.47 uur. Het mannetje verschijnt; het vrouwtje buigt voorover en spreidt haar vleugels. Hierop bespringt het mannetje haar en er volgt een paring. Dan vliegt hij naar de overkant, valt in, maar vliegt toch weg.
- 15.13-15.24 uur. Vrouwtje nog aanwezig op post 1. Mannetje verschijnt en geeft het vrouwtje een visje van $\pm$ vijf cm. Het vrouwtje eet dit op. Na zijn vrouwtje die vis gegeven te hebben rekt het mannetje zich helemaal uit, waarbij hij recht op blijft staan en met zijn snavel naar voren wijst. Hierna duikt hij één maal in het water. Dan duikt het vrouwtje zes maal heel kort achter elkaar. Als laatste daad binnen deze tijd vertrekt het mannetje in westelijke richting.
- 16.32-16.35 uur. Mannetje verschijnt op post 1 met visje in de bek. Even daarop komt het vrouwtje erbij zitten. Mannetje biedt haar het visje aan en zij eet het op. Mannetje rekt zich. Er volgt een kopulatie. Kort hierna vliegt het mannetje weg in noordelijke richting.
- 14 mei. 13.51 uur. Mannetje vliegt luid roepend rondjes op zo'n 10 m hoogte boven het gebied en beschrijft zo circels met een diameter van ongeveer 100 meter.

Het broeden

Dit gedeelte kunnen we slechts summier behandelen. Deze plicht werd in ieder geval door beide ouders vervuld, maar we hebben geen gegevens om precies vast te stellen in welke tijds verhouding zij dit deden. Er werd een paar maal afwisseling van broeden waargenomen. Bijvoorbeeld op 10 juni (s'middags) toen het niet broedende exemplaar inviel op post 2 en vervolgens enkele malen riep, waarbij de pijp in de gaten gehouden werd. Kort daarop komt het broedende exemplaar uit de pijp, neemt drie duikjes (wassen) en vliegt weg. Het (nog) niet broedende exemplaar vliegt hierna het nest in

Voederbeurten

Nadat de jongen uit het ei zijn gekomen beginnen de ouders met het aandragen van de vis, welke ze met de kop naar voren in de bek hebben waardoor de jongen hem zo in kunnen slikken dat ze geen last van de schubben hebben. Als de jongen nog klein zijn zullen de ouders zelf met hun kop naar voren uit de pijp komen, hetgeen ze niet meer kunnen als de jongen groter zijn.

Cees Bolkenbaas zag, dat de ouders met hun kop naar voren uit de nestpijp komen, zolang als de jongen nog klein zijn. In het begin kunnen de oude vogels zich nog omdraaien achter in de nestkom, maar als de jongen wat groter worden is dat niet meer mogelijk.

Als de oudervogels met voedsel aankomen zitten ze al halverwege de pijp op hen te wachten, waardoor de ouder er weer achterwaarts moeten zien uit te komen.

De ouders voeren steeds vis. Slechts enkele malen kwamen ze met iets onbekends aan. Ze fourageerden op een nabij gelegen waterbekken, een waterloop, andere afgesneden meanders en waarschijnlijk ook op enkele in de buurt liggende vennen. Opvallend was dat we ze nooit op de meander zelf hebben zien vissen, terwijl er toch erg veel (kleine) vis opzit.

Op negen september, de jongen zijn nu zo'n tien dagen oud, is er een hele dag gepost (van 7.10-19.10 uur). Er vonden in totaal 38 voedseltransporten plaats.

De dag werd gekenmerkt door uitstekend weer met een temperatuur van zo'n twintig graden en een onbewolkte hemel. Het aantal voedseltransporten kan in het begin van de ochtend iets hoger hebben gelegen, maar het was toen dus wat donker en we hebben van 7.00-7.10 niet gepost, waardoor we er misschien enkele gemist kunnen hebben. De aanbreng per uur lag voor het middaguur op 3,8/ uur en erna op 2,6/uur.

Verder willen we nog een waarneming van 18-9 vernoemen:

16.11 uur. 1 onbekend exemplaar invallend op post 4. Hierna gaat hij/zij een meter verzitten en vliegt even later via Post 2 naar Post 3. 16.15... Dat zelfde exemplaar vliegt naar esdoornstruik ten noorden van Post 3; luid roepend. 16.15-16.21 uur de vogel in de esdoorn roept regelmatig. 16.20 uur Vrouwtje invallend op Post 2 met flinke vis, maar gaat door naar Post 3 16.21 uur Vrouwtje via Post 2 de pijp in. 16.21 uur Esdoornexemplaar steekt het water

over en valt in op struikjes langs de oever schuin tegenover de pijp. 16.21-16.23 uur. Vrouwtje 'de pijp uit', neemt een duikje en valt in op Post 2. Hiervanaf neemt ze nog een duikje en vliegt meteen door naar een paaltje wat zo'n dertig meter ten noorden van de pijp staat. Aldaar duikt ze 3 maal in zeven seconden en spreidt ze vervolgens haar vleugels terwijl ze voorover buigt. 16.23-16.27 uur. Het andere exemplaar vliegt naar haar toe. In de hierop volgende periode vliegen ze steeds achter elkaar aan, waarbij het vrouwtje voorop gaat en zo steeds bepaald waar en wanneer (vier maal) ze invallen. Dan zaten ze telkens dicht bij elkaar maar nooit op dezelfde tak. Onder de achtereenvolgende maakten ze (óf zij, of de andere exemplaren) telkens eenzelfde geluid (een tik/tek). Uiteindelijk verdwenen beide ex. naar noord.

Is het niet nader gedetermineerde exemplaar misschien een jong uit het vorige broedsel geweest, welke nog eens een keer het ouderlijk nest opzoekt? (geluid!)

Waarnemingen na het uitvliegen

Op 28 september worden we gewaarschuwd dat de volgende dag de jongen uit zullen vliegen. Dit was te zien derdat het wijfje steeds in Post 2 voor de pijp zat te roepen. Verder laten de jongen, de avond voordat ze uitvliegen een schor hees geroep horen. Mond. Med. Cees Bolkenbaas.

Op de 29^e vlogen ze uit, na door het vrouwtje 'naar buiten geroepen te zijn'. Ze vielen in op Post 2, alwaar ze voorlopig nog bijgevoerd zouden worden, maar vanuitwaar ze in de loop van de dag toch de dekking van Post 1 opzochten. Het aantal jongen wordt op 4-5 geschat. Op 1 oktober bevindt de familie zich op het waterbekken, waar ze nog steeds bijgevoerd worden. Ze stootduiken echter ook al zelf en een jong heeft het 'bidden' al onder de knie. Van zo'n tien door jongen uitgevoerde stootduiken hebben we die dag geen enkele succesvolle gezien. Ze blijven steeds in dichte dekking, waaruit ze pas te voorschijn komen als ze een oude vogel aan horen komen. Van 9.15-11.00 uur kunnen we nu echter slechts drie jongen meer vinden. Als we dezelfde dag om 11.20 uur teruggaan vinden we nog een jong ter plaatse. Typisch is het pikken en bijten in de tak, waarop ie zit, na elke vangstpoging van deze vogel. Dan volgt de volgende waarneming, waarin het wijfje het jong meelokt naar een ander water in de buurt. 13.24-13.32 uur. Een juveniel exemplaar komt vanachter het eilandtje en valt in op een els op zo'n twee meter boven het water. Dan valt er het vrouwtje in (op een paaltje van de oeverbeschoeiing) waarop het jong luid begint te roepen en uit zijn dekking naar voren komt. Het vrouwtje heeft echter geen vis bij. Jonge vogel valt in op dode tak vlak bij het vrouwtje, maar dat vliegt weg en valt in achter het eilandje, waar ze duidelijk zichtbaar voor het jong blijft zitten. Even hierna vliegt ze weg en verdwijnt uit het zicht. Het jong verdwijnt weer in zijn dekking. Vrouwtje komt terug en valt in op de dode tak. Het jong komt weer luid roepend uit zijn dekking naar voren en vliegt naar het vrouwtje, waarop deze ook aanvliegt en zo met het jong in haar kielzog verdwijnt in zuidwestelijke richting. Beide vogels roepen zeer luid.

Op zoek naar de vertrokken familie vinden we deze terug op een andere afgesneden meander ongeveer 600 m. ten zuidwesten van het broedterrein. Er zijn hier drie jongen aanwezig, welke nog steeds bijgevoerd worden. Toch laten de ouders de jongen al blijken dat ze binnen een niet al te lange tijd op zullen moeten rotten. Dit doen zij door tegenover de jongen af en toe de dreighouding aan te nemen. We zagen dit bijvoorbeeld om 15.07 uur.

Drie juveniele exemplaren roepend. Eén ad. ex. wordt benaderd door een jong, maar deze wordt 'afgeweerd'. De oude vogel steekt hierbij de borst vooruit, gaat wat rechterop staan en spreidt de vleugels. Ze laat deze langzaam klapperen. Door deze houding wordt de gehele rode onderkant getoond.

Enkele malen hebben we oude vogels met vis zien arriveren uit de richting van de eerder genoemde vennen.

Op 2 oktober zagen we een jonge vogel zelf iets vangen en opvreten, wat echter duidelijk geen visje was.

Nabeschouwing

Ondanks het feit dat de jongen heel laat in het jaar zijn uitgevlogen, hebben ze een gunstig begin gehad. Ten eerste omdat op 1 oktober het snoekseizoen begon, waardoor er overal langs de beek en de afgesneden meanders vissers verschenen. Nu is de techniek bij het snoeken zo, dat men de oevers afloopt, waardoor er ook vissers boven de nestpijp komen hetgeen, indien de vogels later waren uitgevlogen misschien tot verhongering van de jongen had kunnen leiden, omdat in dat geval de ouders de pijp misschien niet in hadden durven te vliegen. Ten tweede had men net vóór het uitvliegen van de jongen alle meidoorns bij het waterbekken omgehakt en deze op de eromheenliggende paden gegooid waardoor er nu geen wandelaars door konden. Zo hadden de uitgevlogen jongen nu geen lást van de herrie en onrust van het zagen gehad maar vóórdeel. Ten derde profiteerde de ijsvogels van het ontzettend mooie najaarsweer met temperatuur van zo'n twintig graden.

Slotwoord

Zoals uit het bovenstaande blijkt kun je op een heel simpele manier wat voor de ijsvogels doen en daar veel plezier aan hebben. We kunnen bijvoorbeeld in samenwerkingsverband of met een kleinere groep eens kijken wat er in onze regio nog voor ze te doen is. In de Roodborsttapuit no. 3 staat uitvoerig beschreven hoe je de IJsvogel aan kunstmatige nestgelegenheid kunt helpen. Het is daar ook al gezegd, maar let er goed op dat deze gelegenheid rustig gelegen is.

Tevens is het nuttig om wat staken te plaatsen of struiken te planten, in het geval dat er wat weinig visposten zijn. Deze staken worden direkt geaccepteerd, hetgeen we hebben kunnen constateren bij staken die bij de waterloop, hetwaterbekken en Post 2 geplaatst waren.

Wij gaan in ieder geval door onder het motto: niet elk steilkantje krijgt zijn IJsvogel, maar laten we er in ieder geval voor zorgen dat elke IJsvogel zijn steilkantje krijgt.

Met dank hierbij aan Hans van Berkel voor het waarnemen op 9 september en Kees Bolkenbaas voor de waarnemingen van 28 en 29 oktober.

Literatuur:

Heijnen, T. 1982. Bedreigingen en maatregelen ter bevordering van de stand van de IJsvogel. Roodborsttapuit / (3): 20-30.

Pforr & Limbrunner 1981. Thieme's Vogelatlas, De europese broedvogels, deel 2. Thieme, Zutphen.

Adressen: Kruisstraat 13 Gemonde. (Toon van den Langenberg)
Bodem van Elde 5 Gemonde. tel: 04105-2657. (Arno Braam)

